

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

een begin kan aanduiden (ontstaan), als een ongedaan maken (ontbinden). Kinderen met gedragsproblemen zijn geen kinderen die altijd hun eigen zin doen en daarom structuur nodig hebben. Het zijn kinderen die hun eigen zin niet kunnen doen, omdat ze gedwongen zijn te reageren op prikkels die zich als van buitenaf aan hen opdringen. Ontranding kan hier betekenen: terugkeren, via het woord of het spel, naar een basaal psychisch punt van waaruit opnieuw een differentiatie (rand) tussen een 'binnen' en een 'buiten' gemaakt kan worden. Dit werk, dat een bijzondere therapeutische aandacht vergt, maakt het mogelijk dat de prikkels vanuit een andere oorzakelijkheid, en daarom als minder overrompelend, kunnen worden ervaren. Het is maar een greep uit een soms aarzelende, maar originele en inspirerende bijdrage.

Het was een welgevuld en rijk programma en naast misschien een onevenwichtigheid — men had gehoopt op iets meer concrete beschouwingen over de relatie tussen psychoanalyse en maatschappij — kan deze studiedag een succes genoemd worden. Alleszins waren de sprekers elk op hun manier trouw aan het ethische devies dat er geen antwoord mogelijk is op de opgeworpen vraagstukken zonder een fundamentele bevraging van de psychoanalyse zelf.

Beyond the spectrum

Verslag van

NVPA-studiedag met Avner Bergstein
[Amsterdam, 12 december 2015]

JOEY STAM

Op de studiedagen van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalyse komt traditiegetrouw elk jaar een buitenlandse collega een lezing geven, meestal voorafgegaan door een inleiding op diens theoretische werk en benadering. Daaromheen vinden klinische

seminars plaats onder leiding van de genodigde, maar ook van enkele supervisors uit het Nederlandstalige gebied. Een krachtige formule: theorie en praktijk worden dicht bij elkaar gehouden. De toehoorder heeft alle kans om zich al luisterend bewust te worden van eigen vragen, zorgen, vreugden, twijfels en indrukken in het achterhoofd en een verbinding te maken met wat er besproken wordt, en soms te denken 'Het zal toch niet zo zijn dat ik me fundamenteel vergist heb' of iets dergelijks: inzicht dus. Op zich zou dit gezegd kunnen worden van menige studiedag of lezing, maar op deze studiedag kreeg dit domein op het snijvlak van persoonlijke ontwikkeling en tegenoverdracht in bijzondere mate aandacht.

Avner Bergstein, supervisor van de Israëlische Psychoanalytische Vereniging, droeg de lezing voor *Beyond the spectrum: fear of breakdown, catastrophic change and the unrepresented unconscious*. Op indrukwekkende wijze wist hij te beschrijven hoe vanuit een luisterhouding tussen slapen en waken elementen ontstonden voor een doorbraak in het proces van de analysant. Geïnteresseerden kunnen via de website <http://independent.academia.edu> de uitgeschreven lezing opvragen bij de auteur en hopelijk komt er spoedig een internationale publicatie. Ik geef u een stukje uit de samenvatting en ga nader in op de kwestie die Bergstein aan de orde stelde. Leest u gerust de titel nog een keer, het liefst vier keer. Het kostte mij in ieder geval vier keer lezen om te beseffen dat de beladen termen uit de titel niet zozeer over de patiënt gaan, maar over de analyticus. Ik had het kunnen weten, want het stond al in de samenvatting bij de uitnodiging. 'It is the analyst who must «agree» to experience a catastrophic change, to lose his identity, even if momentarily, hence enabling the patient dare and approach emotional truth.' Dat is natuurlijk even slikken. Hoe dit te benaderen? Losjes gedefinieerd zou je 'identiteit verliezen' kunnen zien als geen zekerheid hebben of je een stuk verder in de tijd nog steeds dezelfde

bent als wie je op dit moment bent. Is dit een cesuur te noemen? ›Investigate the caesura› zegt Bion aan het einde van de gelijk-luidende tekst (Bion 1975, p. 49). Logisch en praktisch dus, dat intensieve lezing van deze tekst de voorafgaande vrijdagmiddag dan ook ter hand genomen werd door Bergstein in een seminar. De uitleg blonk uit in helderheid en er is levendig nagedacht over caesura als notie voor een staat van zowel breuk als continuïteit, een staat tussen slapen en waken, tussen overdracht en tegenoverdracht, een veelvoud van waarnemingspunten, vertices, psychoanalyse als teruggeworpen op intuïtie en zoeken van *emotional truth*.

Duizelingwekkende materie, waaraan iets ›vallerigs› lijkt te zitten, of het nu in verba-zing vallen, in slaap vallen of uit elkaar vallen is. Zo tekent zich een pendant af voor de analyticus van de decompensatieangst van de analysant, *fear of breakdown* — om weer terug te keren tot de titelverklaring. Bergstein wist in de zaterdaglezing overtuigend te brengen hoe in een dergelijk moment tussen vallen en tegelijk stevig aan de grond staan, via ontwikkelingen in de tegenoverdracht, verruiming in het voelen en denken van de analyticus ontstond, die voorwaardenscheppend was voor de patiënt om domeinen te bereiken die eigenlijk nooit een representatie gekregen hadden, *the unrepressed unconscious*. Hiermee wordt bedoeld domeinen en gevoelens, die nooit een waarneembare vorm gekregen hebben voor de waarnemingscapaciteit van de patiënt op enig moment van zijn geschiedenis. Daarom konden deze niet beleefd en ook niet verdrongen worden, maar draagt de patiënt deze desalniettemin wel met zich mee als een blok aan het been. Bergstein pleit ervoor, dat in de analytische ruimte dit ›blok› dan eigenlijk voor het eerst gestalte moet krijgen om het te kunnen waarnemen, duiden en doorwerken. Qua intensiteit is dit echter een *catastrophic change* voor zowel patiënt als voor de analyticus. Michel van Veen gaf een uitstekende inleiding over hoe de notie van *unrepressed*

unconscious Freud al bezighield in de droomuitleg. Overdeterminatie behelst namelijk ook dat de vervatte betekenissen vanuit het onbewuste oneindig zijn. Berggezicht achter berggezicht. Droomuitleg stuit onherroepelijk op een grens, sprak Freud dan ook al uit. Droomuitleg is evengoed containend te noemen, een proces waar Freud goed de tijd voor nam, zich hierbij ook realiserend dat hij de volle krachten van het Es van de patiënt tegen zich heeft, krachten die geen pauze nemen bij de patiënt. Vervolgens hoe Bion het accent van de containende functie verschuift van decoderen van de droom naar ontwikkelen van de capaciteit te dromen. Bergstein is in deze traditie te plaatsen, die voor de analyticus de taak ziet iets van deze psychische capaciteiten te dragen daar waar de patiënt het niet of nog niet kan.

Is dit allemaal niet te veel gevraagd, *beyond* menselijke maat? Bergsteins antwoord is, dat er voor de analysant weinig anders rest dan dit niet geweten domein in psychische doodsheid in te kapselen. De ondraaglijkheid daarvan maakt deel uit van wat iemand beweegt om in psychoanalyse te gaan. Bemoedigend op de studiedag was te horen dat deze verruiming van de waarnemingscapaciteit van de analyticus *beyond the spectrum* zich voltrekken in een lange tijdspanne, waarin men geduldig sessie voor sessie beschikbaar staat. Het *beyond* lijkt daarmee ook een eigen tempo, kader en verankering te hebben. De studiedag maakte maar weer eens duidelijk dat collegiale uitwisseling voor deze thema's onontbeerlijk is, een plek om op terug te vallen.

Literatuur

BION, W.R. (1975). Caesura. In *The complete works of W.R. Bion volume X*. Londen: Karnac, 2014.